

Weduwenvererving bij de Luo (2012)

Sieth Delhaas

Galerie iZArte - Zutphen 2.9.2012

Inleiding

Toen ik drie weken geleden voor een landelijke omroep werd geïnterviewd over mijn boek *Weerbarstig erfgoed*, vroeg de interviewer mij: 'Wat was het verhaal dat de meeste indruk op u maakte in Kenia'. Ik kon niet onmiddellijk antwoorden. In gedachten probeerde ik een keus te maken tussen veel verschrikkelijks wat ik de afgelopen jaren in Kenia had gezien en gehoord. Tenslotte koos ik toch voor dat fenomeen dat ik nog steeds beschouw als de grootste ramp voor Afrika: 'De gevolgen van het kolonialisme.'

Kolonialisme is wat mij betreft datgene wat de destabilisatie van de eigen organisatie en gewoonten van de volken en leefgemeenschappen in Afrika heeft ingezet.

Ik kom daar aan het eind van mijn lezing op terug.

Eerst wil ik mevrouw en mijnheer Rebergen, als eigenaren van galerie iZArte danken voor de uitnodiging om hier iets te vertellen over mijn boek. Ik ben er blij mee omdat hun ideeën over het waarom en hoe achter het werk van hun galerie passen bij de motivatie waarom ik mijn boek schreef.

Voor degenen die mijn boek niet gelezen hebben - en dat geldt waarschijnlijk voor de meesten van u - vertel ik eerst iets over de achtergrond van het Luo volk waartoe de weduwen behoren en voor wie het project is opgezet.

Dan komt aan de orde de persoon die in 1988 het initiatief nam tot het project: mevrouw Rentia Krijnen-Hendrikx.

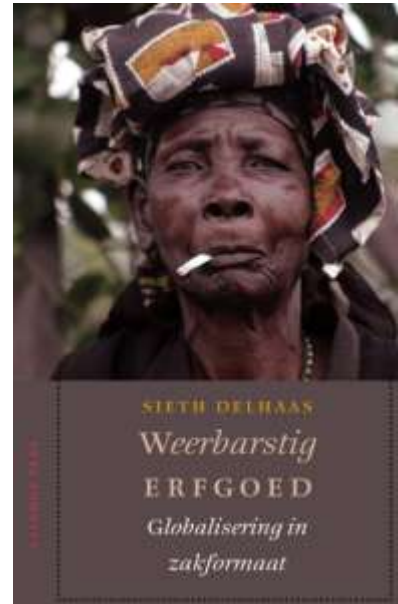
Vervolgens ga ik in op de organisatie van het project.

Na een korte toelichting op mijn beweegredenen om dit boek te schrijven, wil ik een paar stukjes voorlezen uit mijn boek die iets zeggen over het verband tussen kolonialisme, ontwikkelingshulp, globalisering en de toekomst van het project.

Dit alles is slechts een fractie van wat ik in mijn boek heb verzameld. Daarom hoop ik dat u na de lezing uw eigen vragen stelt.

Wortels weduwenvererving

Het uitgangspunt van mijn boek 'Weerbarstig erfgoed' is een weduwenproject in de Keniaanse provincie *Nyanza*, die grenst aan de oostelijke oever van het Victoriameer.

In deze provincie wonen hoofdzakelijk leden van het Luo volk. Ik vermijd zowel in mijn boek als in mijn spreken het woord 'stam' voor de Luo. Het is een woord dat doorgaans gebruikt wordt voor een groep mensen in Afrika met dezelfde kenmerken. Het woord stam heeft in de mond van westerlingen een denigrerende betekenis gekregen en de Afrikanen weten dat maar al te goed.

Eén van de belangrijke gewoonten van het Luo volk is, dat wanneer een mannelijke echtgenoot sterft zijn weduwe wordt vererfd aan een jongere broer. Ik zou al bij diverse woorden in deze zin toevoegingen, relativeringen en verklaringen kunnen geven, maar dat zou teveel worden voor deze lezing. Nadere uitleg vindt u in mijn boek. Dit verervingsgebruik is niet een aardige sociale maatregel. Toen ik mij voor het project begon te interesseren lag die verklaring voor een onbekende gewoonte als vooronderstelling voor in de mond van Nederlanders die voor het eerst daarvan hoorden.

Weduwenvererving bij de Luo is een onderdeel van de organisatie van het volk om zichzelf in stand te houden en zich als volk te behoeden voor uitsterven. Zich behoeden voor uitsterven betekent zoveel mogelijk kinderen krijgen. De kans op zoveel mogelijk kinderen krijgen is onder andere polygamie, dat wil zeggen dat een man meerdere vrouwen trouwt. De garantie voor nakomelingschap is dan zo groot mogelijk. De weduwe van een broer aan jouw gezin toevoegen, betekent dat je als man een gratis vrouw erbij krijgt, want de bruidsprijs voor haar is bij het huwelijk van de overleden broer door je familie aan de familie van de weduwe betaald.

Een echtgenote voor een zoon zoekt de familie in een andere clan. De onderhandelingen over de bruidsschat worden door mannelijke familieleden gevoerd. De prijs voor een vrouw, een bruid, heeft eeuwenlang, en nu meestal nog in de dorpen waar het project werkt, bestaan uit diverse soorten vee.

De vrouw, die via deze veeruil op het erf van de schoonfamilie komt te wonen, is daarmee eigendom geworden van deze familie. Haar taak is in de eerste plaats kinderen baren als bestaansgarantie voor de familie en het hele volk. Haar tweede belangrijke taak is de zorg voor de verbouw van voedsel, dus werken op het land of door handel inkomen te verwerven voor de familie. Als de vrouw niet de eerste echtgenote is van de man zal zij op dat erf van de schoonfamilie al één of meerdere echtgenotes en kinderen van haar man treffen. Of zelfs vrouwen en kinderen van gehuwde broers van haar echtgenoot.

U kunt zich voorstellen dat de intermenselijke verhoudingen - ook al gaat het om een eeuwenoude gewoonte -, niet vanzelfsprekend liefdevol of tenminste vriendelijk zijn. Onderlinge jaloezie is doorgaans een bijverschijnsel van polygamie.

Omdat de echtgenote door de betaling van de bruidsschat eigendom geworden is van de schoonfamilie kan zij, als haar echtgenoot overlijdt, niet terugkeren naar haar ouderlijk huis. Haar eigen familie wil dit niet, omdat de schoonfamilie dan de waarde van het geruilde vee zou teruggeisen.

Om te garanderen dat de productie van nageslacht doorgaat, wordt na het overlijden van de echtgenoot een jongere broer aangewezen om de weduwe te erven. Dit is geen huwelijk. Er vindt wel een ritueel plaats waarin seksualiteit een belangrijke rol speelt. De vrouw, en ook de andere vrouwen van de overleden man behoren voortaan aan de zwager.

Het Luo volk is, voor zover men de geschiedenis heeft kunnen achterhalen en dat is gelukt tot ongeveer de zestiende eeuw, een volk van veehouders geweest. Het is altijd op zoek naar voedsel geweest voor het vee, op zoek geweest naar 'grazige weiden' om het in bijbelse taal te zeggen. En met de bijbel opgevoed, is het voor mij eenvoudig om me de leefwijze van het Luo volk voor te stellen. Ook wat een deel van hun huwelijksgewoonten betreft. Historici hebben kunnen nagaan dat de Luo in die eeuwen van rondzwervingen zeker van ongeveer het noorden van het huidige Sudan afgezakt zijn naar wat nu Mid-West Kenia is.

Natuurlijk kwamen de Luo op hun zwerftochten ook andere volken tegen. Daar vochten ze mee of leefden er in vrede mee samen.

Kolonialisme

Aan het eind van de negentiende eeuw, toen de industrialisatie in Europa doorzette, toen diverse Europese landen door de eeuwen heen al her en der koloniën hadden verzameld, daar nog niet zo bedreven in waren, lieten diverse Europese overheden hun oog vallen op Afrika. Dit continent werd tijdens enkele belangrijke vergaderingen in Berlijn onderling verdeeld. Groot-Brittannië kreeg Oost-Afrika.

In 1895 spoedden de Britten zich naar hun nieuwe gebied. In hun kielzog volgden missionarissen en zendelingen. Europese burgers werden door de Britse overheid uitgenodigd naar Oost-Afrika te komen en bedrijven, met name agrarische, in het nieuwe land te beginnen. Kortom het zo goed als lege land moest worden gevuld met ambtenaren, legereenheden, ondernemers en dienaren van allerlei kerken om het nieuwe grondgebied economisch rendabel en de bewoners beschaafd te maken.

Toch werd het immense gebied Oost-Afrika, dat de Britten als een leeg land beschouwden, bewoond door mensen. Beter gezegd door goed georganiseerde volken. Maar de koloniale mogendheid, die al zeer ervaren was met gebieden als bijvoorbeeld India, begon met harde hand die volken hun plaats te wijzen. In de eerste plaats de volken die de gewoonte hadden met hun vee van weidegrond naar weidegrond te trekken. De Britten begonnen hen te gebieden daar te blijven waar ze zich op dat moment bevonden. Vanaf dat moment was dat hun vaste woonplaats.

Er werden ook hele volken verplaatst. Mannen werden gedwongen werk te zoeken. Betaald zouden ze worden met geld. Geld kenden die volken niet want ze dreven handel door de ruil van vee en andere goederen. Maar geld, zo beslisten de Britten, hadden de Oost-Afrikanen voortaan nodig om belasting te betalen. Ook een verschijnsel dat de oude bewoners niet kenden. De overheerser had geld nodig om het land in te richten, het leger te financieren, afscheidingen te plaatsen, wegen aan te leggen. De mannen en zonen uit de diverse Afrikaanse volken werden geworven voor militaire dienst. Zij werden gedwongen hun eigen mensen te dwingen de nieuwe wetten van de Britten uit te voeren, hun eigen mensen onder de duim van de indringer te houden.

Enfin, u begrijpt het, de eeuwenoude ordening die de volken in Afrika zelf hadden opgebouwd, werd door de komst van de kolonisator uit Europa totaal vernield.

Kerstening

De Europese kerken destabiliseerden de in Oost Afrika wonende volken op hun eigen manier. Ze hadden met die volken de beste bedoelingen. In het christelijke Europa groeide een grote sympathie, in de betekenis van medelijden, met de *arme naakte wilden* in Afrika. 'Telt men bij dat medelijden voor de naakte wilde de toen geldende theologische overtuiging dat alle ongedoopte mensen op weg waren naar de hel, dan is het eenvoudig te begrijpen dat heel wat gelovige vrouwen en mannen in Europa gewoon niet anders kónden dan op weg te gaan om die beklagenswaardige inboorlingen te helpen.' Ik vertel dit nu met de woorden van een oude Nederlandse missionaris en filosoof, die nu nog in Kenia woont, zoals hij dit verwoordde in zijn boek over de kerstening van Kenia. Wat de missionarissen en zendelingen niet bedachten, dat zij met hun zendingstijver meehielpen de sterke eigen organisatie van onder andere het Luo volk en hun talrijke rituelen die hun tradities ondersteunden, te ondergraven. Nog erger, de kerken dachten niet dat die *wilden* zoiets als een godsdienst hadden. Men noemde hen heidenen. Mensen die leefden in angst voor vele boze geesten. Daar moesten de Luo zo snel mogelijk vanaf, vonden de kerken. En in het Luo gebied was dat vooral de katholieke kerk. Onderwijs aan de kinderen zou daar bij moeten helpen.

U merkt dat ik een vrij eenvoudig en zwart-wit beeld geef van wat er ruim een eeuw geleden gebeurde met de Luo en vele andere volken in Kenia en Oost-Afrika. Kenia kreeg deze naam pas in 1921. Eerst heette Oost-Afrika een protectoraat van Groot Brittannië. Vanaf 1921 werd Oost-Afrika onder andere opgedeeld in Kenia en werd het een kolonie van deze Europese machthebber.

De plannen die de Britten hadden met Kenia verliepen op den duur niet zoals zij zich hadden voorgesteld. De drieënveertig in dat gebied levende volken met namen als Kikuyu, Turkana, Luluya, Samburu, Kalenjin en vele andere, die binnen Kenia werden samengevoegd, begonnen zich gaandeweg te verzetten. Twee van de belangrijkste redenen waren allereerst het systematisch inpikken van het land door de Britten dat natuurlijk van oudsher wel een eigenaar had. Maar land was niet door afzettingen gescheiden en het bezit ervan was nergens beschreven. De Luo hadden geen schrift, dus alles werd oraal, dus mondeling onthouden en doorgegeven. De Britten hechtten alleen aan geschreven stukken.

De tweede belangrijke reden, maar dat was meer een oorzaak: de door de koloniale macht opgeleide Keniaanse militairen moesten ook meevechten met de Britse legers tegen de Europese, de Duitse vijand in de Eerste Wereldoorlog van 1914-1918. Tanzania bijvoorbeeld dat aan Kenia grenst, was een kolonie van Duitsland. En nog voordat er op Europees grondgebied werd gevochten tussen beide landen, werden de Afrikaanse broedervolken door de beide koloniale machten tegen elkaar in de strijd gejaagd. Maar Keniaanse soldaten werden ook naar andere landen gestuurd om te vechten. Ze leerden guerillatechnieken van de volken tegen wie ze moesten vechten. Zo leerden ze technieken hoe ze zich tegen hun kolonisator konden verzetten. In die eerste wereldoorlog werd de bodem gelegd voor het latere verzet van de Kenianen tegen hun overheerser. Het werd het begin naar de onafhankelijkheid van het land in 1963.

Onafhankelijkheid

Die onafhankelijkheid leek mooi, maar er was sinds 1895 te veel veranderd. Ik noem daarvan één verandering die belangrijk is om mijn boek te begrijpen: de ordening waarin het Luo volk

eeuwen had geleefd, een ordening die gedragen werd door eigen tradities en rituelen, was door het ingrijpen van de Engelsen, hun wetgeving, de herinrichting van de samenleving, de verspreiding van een andere godsdienst met zijn vele richtingen, zo goed als vernietigd. De oudsten, de clanhoofden, de chiefs, de eigen geestelijken, de diviners, de ‘aan-god-gewijden’, zij probeerden de oude vormen op hun manier in stand te houden. Maar in feite waren de patronen zo grondig ondermijnd, dat de clan organisatie verregaand was gedestabiliseerd toen de kolonisator in 1963 vertrok. In de meeste gevallen hadden de Engelsen de plaatselijke chiefs, die altijd gekozen waren door de eigen bevolking, vervangen door vreemde chiefs om hun verdeel-en-heerssysteem zo ver mogelijk door te voeren.

Geen slavinnen meer

Zo is - in grote lijnen moet ik in deze korte tijd zeggen - de situatie als in 1988 een Nederlandse missionaris uit Kenia, Fons Geerts, tijdens zijn verlof op bezoek gaat in Etten-Leur in West-Brabant. Ik ben nu bij het tweede stuk: wie is de initiatiefneemster van het project? Fons Geerts werkt al vanaf 1956 als katholiek missionaris van de Engelse Mill Hill-congregatie in Kenia. Deze congregatie, van oorsprong Engels, heeft veel missionarissen geworven onder Nederlandse jongemannen toen de missionering van Kenia in 1895 begon. Tijdens zijn verlof in Nederland bezocht hij zijn grote familiekring. Niet alleen om de band met hen aan te houden, maar ook omdat zo'n tocht langs familieleden en oude kennissen geld opleverde voor allerlei doelen in zijn missiegebied en waar de kerk geen geld voor had.

Fons Geerts bezocht dat jaar ook Rentia, de vrouw van zijn overleden zwager. Ze heeft al jong, op haar 36^e haar man verloren. Ze vertelt tijdens dat bezoek aan Geerts dat ze na het overlijden van haar man maatschappelijke theologie is gaan studeren en dat ze die zomer afstudeert. Geerts toont zijn verbazing over het verschil tussen de weduwen die in zijn gebied wonen en haar positie in Nederland. De weduwen van het Luo volk onder wie hij werkt, worden als hun man sterft aan hun zwagers vererfd, vertelt hij Rentia. Terwijl Rentia kan studeren, terwijl ze ook nog eens drie kinderen heeft. Zij kan die studie betalen door het weduwenpensioen waar ze in Nederland recht op heeft. De opmerking van de missionaris raakt Rentia en voordat hij vertrekt stelt zij een cruciale vraag: ‘Zijn er ook weduwen daar die dat niet willen?’ Ze bedoelt niet meer vererfd willen worden.

Met die vraag gaat de missionaris terug naar Kenia om deze voor te leggen aan zijn collega's die een eigen parochie hebben. Er blijken zeker weduwen te zijn die niet meer geërfd willen worden en deze leven in diepe armoede. Ook de kerk heeft geen geld voor hen. Door hun familie en dorps- of clangenoten worden ze uitgestoten. Rentia heeft aangeboden voor deze weigerachtige vrouwen vier jaar lang duizend gulden te ter beschikking te stellen om daarvan een eigen bedrijfje te beginnen. Geen liefdadigheid, zegt ze erbij. Er moet een goed plan komen wat ze willen en ze moeten hun uitgaven verantwoorden en het verdiende geld terugbetalen. Van het terugbetaalde bedrag kan een volgende weduwe een eigen bedrijfje beginnen.

Ik vertel nu niet verder hoe het zich ontwikkeld heeft. Ook dat is te lang voor vanmiddag. Het is beschreven in mijn boek. Belangrijk is dat er in 1989 zich vijf weduwen meldden in het dorp Ahero en dat het project zich nu in 2012, bijna 25 jaar later, genesteld heeft in 11 grotere dorpen met ruim zestig sub dorpjes. Nu zijn er vijftienhonderd weduwen met hun duizenden kinderen, die financieel zelfstandig zijn, onafhankelijk van hun schoonfamilie en zij verdienen hun eigen inkomen. Geen slavinnen zijn ze meer van hun schoonfamilies. Ze kunnen zelf zorgen voor het grootste deel van het schoolgeld van hun kinderen. Zij hebben in die bijna vijfentwintig jaar kans gezien hun status van slavinnen binnen de Luo gemeenschap te veranderen in de status van gerespecteerde leden van de samenleving. Dat dit niet is gegaan zonder veel verdriet, strijd, gevechten, soms lijfelijke gevechten, dat deze strijd nog niet overal voorbij is, is vanzelfsprekend. Maar vaststaat dat die strijd en al die opofferingen lonen en hun effect hebben bewezen.

Wat is Rentia's aandeel in die ontwikkeling? De eerste jaren heeft ze alleen die duizend gulden via de bankrekening van de Mill Hill-congregatie aan father Geerts gestuurd. In de parochie in het dorp Ahero waren twee getrouwde vrouwen - waarvan er één zes jaar later ook weduwe werd - die al jaren werkten voor de katholieke parochie van de Engelse Mill Hill-priester in dat dorp. Deze beide vrouwen waren vanaf de jaren zeventig opgeleid door Nederlandse vrijwilligsters van de Stichting Nederlandse Vrijwilligers en door leden van de katholieke Graal. Kortom ze waren op de hoogte dat ontwikkelingswerk niet altijd afhankelijk maakt. Ze waren opgeleid o.a. vanuit de visie van de Braziliaanse derde wereld filosoof Paolo Freire. Ik noem zijn naam, hoewel ik daar niet verder op in kan gaan, omdat hij een methode had ontwikkeld waarin hij de 'armen', waar ook ter wereld, wilde leren dat zij *zichzelf* moesten leren bevrijden. Een belangrijke opvatting van hem is dat *veel ontwikkelingswerk, evenals de schoolmethodes uit Europa en die van de missiescholen, zorgvuldig ontworpen lijken te zijn om juist de toekomstverwachtingen van mensen in derdewereldlanden te kunnen controleren en de vorming van kritisch inzicht tegen te gaan.*

Vanuit die wetenschap en met deze visie gingen beide Luo dames, Gaudentia Achieng en Florence Otiomo aan het werk met Rentia's duizend gulden per jaar. Via Fons Geerts legden zij verantwoording af van het geld en Fons Geerts op zijn beurt aan Rentia.

Rentia werkte intussen als maatschappelijk-theoloog onder boerinnen en later onder boeren, met name in Brabant en Zeeland, die door het grootschalige landbouwbeleid in Nederland steeds verder in de financiële problemen kwamen. Die 'scholing' met de agrarische problemen in Nederland en Europa zijn voor haar een geweldige voorbereiding geweest op haar werk in Kenia.

Daar komt nog iets bij. Voordat Rentia trouwde, na haar middelbare schoolopleiding, had ze als Brabantse boerendochter uit een groot katholiek gezin op een kostschool in Limburg een zeer degelijke opleiding doorlopen voor landbouwhuishoudkundig lerares. Daar leerde ze alles wat boeren en boerinnen moeten weten als ze een eigen bedrijf gaan opzetten en hoe ze dat tot een economisch verantwoord en gezond bedrijf moeten laten uitgroeien.

Ik ben op Rentia's geschiedenis in mijn boek uitgebreid ingegaan.

Heel nauwkeurig. Was dat nodig?, kunnen lezers zich afvragen. Ja, zeg ik, vanuit mijn gezichtspunt wel. Want de manier waarop het weduwenproject is ontwikkeld, en zich heeft ontwikkeld, welke vorm van organisatie het heeft aangenomen, hoe de vrouwen samenwerken, is nu precies de basis waarom, naar mijn mening, het project zo'n succes is. Dit heeft alles te maken met

a) Rentia's opleiding en levensverhaal, maar ook met

b) het inzicht dat zij door haar werk onder de Nederlandse boeren en boerinnen heeft gekregen in wat de economie in Nederland en Europa voor effecten heeft op de economie en de ontwikkelingskansen van een land als Kenia.

Met de knowhow, de vakkennis die ze tijdens haar opleiding opdeed, die in beginsel voor een lerares op een Nederlandse agrarische school was bedoeld, kan zij nu een grote organisatie in een ontwikkelingsland niet alleen - helpen - opzetten maar ook ondersteunen. En tegelijkertijd de werksters in die organisatie opleiden tot eigen onderneemsters en vakvrouwen en onderhandelaarsters met overheden in een land waar de overheid nauwelijks functioneert.

Organisatie weduwenproject

Nu iets over de organisatie van het project. Kort, want het is gegroeid over lange jaren, volgend jaar worden dat er vijftientig. Ontstaan uit duizend gulden per jaar. Verdeeld in heel kleine bedragen. Na vier jaar besloot Rentia het project met nog eens een periode van duizend gulden per jaar te verlengen. Het is dan begin 1993. U ziet, ze had zich na vier jaar kunnen terugtrekken. Ze was een weduwe met drie opgroeiende kinderen en had die duizend gulden zelf hard nodig. Maar ze kreeg hulp van anderen. In haar jaarwisselingsbrief, die ze in december 1992 voor het eerst na het overlijden van haar man in 1981 verstuurde naar familie en vrienden, vertelde ze dat het haar en haar kinderen goed ging en welke banden ze met weduwen in Kenia had aangeknoopt. Dat ze met een vriendin op rommelmarkten stond om eigen oude spullen te verkopen om die jaarlijkse duizend gulden bij elkaar te krijgen. Er kwamen reacties van familieleden die vroegen om haar bankrekeningnummer want ze wilden ook geld geven. Er werden curiosa en oude spullen gebracht voor de verkoop op de markt. Het werd zoveel dat ze in haar garage een winkeltje begon - dat bestaat nog. In dat winkeltje werken nu bij toerbeurt zo'n twintig vrijwilligers. Zo begon er geleidelijk aan een kring van donateurs te ontstaan.

Een grote sprong voorwaarts was het moment dat Rentia acht jaar na de start van het project en op lang aandringen van missionaris Geerts eens in Kenia ging kijken. Ze wilde dat aanvankelijk niet. Ze vond haar Engels te slecht, durfde niet te vliegen, haar kinderen niet achter te laten. Maar Geerts vond dat Westers denken. Die weduwen zouden blij zijn haar te ontmoeten en om te laten zien wat ze met haar geld hadden gedaan.

De Engelse Mill Hill-priester die naast Geerts in 1988 in Ahero werkte, werd in 1991 overgeplaatst naar Awasi. Of daar ook weduwen waren? Want Rentia kreeg door de hulp van haar omgeving meer geld. Ja, die waren er. Dus daar kwam ook een project. En een begeleidster voor het nieuwe dorp, de echtgenote van een assistent van de priester. Dat werd de eerste les dat je geen gehuwde vrouwen in een weduwenproject moet halen. Iedereen veracht weduwen. Getrouwde vrouwen - die bij wijze van spreken zelf ook elk moment de kans lopen om weduwe te worden - , leggen nog een schepje bovenop die verachting. Van zulke ervaringen leren Rentia en de weduwen.

In dat dorp bouwde Rentia van een tweede hypotheek op haar eigen huis in Etten-Leur een klein huis waar ze kon logeren als ze terug zou komen. 'Bouw er een paar kamers bij', raadde father Heptonstall, de priester van Awasi, want in de toekomst komt hier een regionaal overheidsbestuur en er is nergens een restaurant of hotel. Er kwam een klein gebouwtje met enkele kamers en weduwen leerden er bedienen, bedden op maken. Zelf sliepen ze en slapen vaak nog, op de grond in hun hut. Ze leerden bedienen, gasten ontvangen. Nu, bijna tien jaar verder en na twee verbouwingen zijn er zeventien kamers in het guesthouse en, tweeëntwintig vrouwen en mannen - de laatsten doen dienst als bewakers op het erf - verdienen er een eigen inkomen.

Weer een belangrijke sprong voorwaarts was het winnen van de *De Stem-prijs*. Het weduwenproject werd in 1997 door de Brabantse krant *De Stem* uit tachtig inzendingen gekozen als het beste ontwikkelingsproject van West-Brabant. Het project kreeg fl. 10.000.

Er kwam een derde dorp in aanmerking om mee te doen. Een heel eind, ongeveer 150 kilometer ten Westen van Ahero en Awasi. Daar werkte een Nederlandse priester. En de weduwen die zich bij het project hadden aangesloten, mochten wensen inzenden voor wat zij nodig hadden om hun bedrijfjes en hun economische mogelijkheden te vergroten.

Op deze manier is het project doorgroeid. Het is met vijf vrouwen begonnen, toen de *De Stemprijs* kwam, negen jaar na het begin, waren er drieënzestig vrouwen met een eigen bedrijfje. Nu, na bijna vijfentwintig jaar, zijn het er 1.500. Vrouwen uit andere dorpen kwamen zelf met de vraag: mogen wij ook beginnen?

Eén van de voorwaarden om mee te mogen doen was aanvankelijk: is daar een priester die aan de kant van de weduwen staat? Het antwoord daarop had alles te maken met de aanvankelijke vijandigheid van de rest van de dorpsbewoners tegen weduwen die weigerden zich volgens de Luo tradities te laten vererven. Dat hele verervingsverhaal heb ik in mijn boek beschreven, maar één ding is nodig te weten, dat naast de praktijk van de vererving er overal een web is van bijgeloof en geloof in ongeluk waar niet alleen de weduwen en haar gezin slachtoffer van kunnen zijn, nee de weduwe slaapt volgens dit bijgeloof, als zij niet gehoorzaamt aan de regels van de tradities, haar hele familie, clan- en zelfs dorpsgenoten mee in vervloekingen. Ziektes en dood die tot in volgende geslachten kunnen duren. Ook in deze angsten klinken voor mij bijbelse teksten door.

Weloverwogen groei

Het doorgroeien van het project naar volgend dorpen ging door de jaren heen langs de weg van weloverwogen voorbereidingen. Rentia is wars van snelle groei. Degelijkheid, terughoudendheid. En alles in overleg met de coördinatrices. Kunnen de weduwen het aan? Wat moeten ze nog leren voordat er een volgende stap kan worden gezet? Een voorbeeld van weloverwogen beleid is het bezoek van een echtpaar aan haar huis in Etten-Leur. Het echtpaar wilde het project tienduizend gulden schenken. Rentia wilde dit bedrag alleen accepteren op voorwaarde dat de schenking werd verdeeld over tien jaren van duizend gulden. Waarom die voorzichtigheid? De weduwen hadden geen ervaringen met geld, laat staan met grote bedragen. Alles moest geleerd worden. Kleine stapjes zetten dus.

Een zoon van een weduwe, Wycliff, hij komt vaak voor in mijn boek, had met behulp van een oom en later met geld van het project een hogere landbouwopleiding kunnen doen. Na zijn studie wilde hij zijn kennis inzetten voor het project. Nu begeleidt hij al jaren alle weduwen, bezoekt de dorpen eens in de twee maanden en leert hen de kneepjes van het agrarische vak. Maar hij heeft hen ook boekhouden geleerd en rapporten leren schrijven voor het bestuur in Nederland. Als Rentia in Kenia is, twee, drie, keer per jaar - op eigen kosten en ze verdient geen salaris - leest ze in een vergadering 'onder de boom' met de weduwen hun persoonlijke en groepsverslagen. Ze bespreken wat goed ging, en mis en hoe het beter kan. En bemoediging is misschien wel het belangrijkste van haar bezoeken.

Terug naar het echtpaar met de fl.10.000. Het ging akkoord met Rentia's voorwaarde om het bedrag over tien jaar te verdelen. Maar, zei de man, dan wil ik dat u het geld zo gebruikt, dat het door de grote non-gouvernementele organisaties (Ngo's) wordt verdubbeld.

Rentia had zich intussen zo in het ontwikkelingswereldje verdiept dat ze wist wat hij bedoelde. Samen maakten ze dus van die 10.000 gulden 20.000. Hier leg ik niet uit hoe dat kan, maar ik vertel het als voorbeeld om te laten zien dat groei van het project, van de ontwikkeling van de vrouwen in overeenstemming moet zijn met wat mensen kunnen verwerken en begrijpen. Daarom timmert Rentia niet groots aan de weg.

Donateurs

Bij de organisatie behoort veel meer. Eén deel ervan wil ik nog noemen: de donateurs.

Naast de giften van de familie, groeide het aantal donateurs die op een andere manier bij het project betrokken raakten. Dat ging via de mensen die op koopjes uit waren in haar winkeltje, daar ligt altijd een reisverslag van Rentia's laatste bezoek aan Kenia, want Rentia begon regelmatig te gaan. De gemeente Etten-Leur benoemde gedurende vijf jaar het weduwenproject als speciaal aandachtspunt. De gemeente had het dorp uitgebreid gemoderniseerd en het bestuur vond dat haar burgers ook betrokken zouden moeten zijn op mensen elders in de wereld. Dus er kwamen overall acties bij verenigingen, op scholen, in bedrijven enzovoort. Er kwam veel geld binnen.

Ik schrijf over de rol van de donateurs in mijn boek: 'Dit alles, de structuur van het project, uitbreidingen, regels, relaties zou geen basis hebben, zelfs geen kans van bestaan, zonder die uiterst betrouwbare en continue giftenstroom.'

Ik heb Rentia gisteravond nog even gebeld: hoeveel donateurs heb je nu? Niet zo gemakkelijk te zeggen: er zijn maandelijks giften en wekelijkse; sommige geven eenmaal per jaar. Allemaal particulieren. Daarnaast zijn er stichtingen, bedrijven en een klooster. Aardig was te horen dat afvallers eigenlijk - in die 25 jaar, alleen mensen zijn die overlijden. Gemiddeld blijft het aantal donateurs per jaar hangen rond de zeventig. In het jubileumjaar, 2008, ging er een ton naar de weduwen in Kenia. Door de crisis, waarschijnlijk, is het bedrag nu teruggelopen tot zo'n € 60.000 per jaar. De reden daarvan is zeker ook dat door het regeringsbeleid vanaf 1.1.2011 de grote Ngo's zoals NCDO, Hivos, Cordaid en andere, de door particulieren geschonken bedragen niet meer verdubbelen, zoals voorheen gebruikelijk was.

Nieuwsgierigheid

Ik ben nu toe aan de vraag: waarom schreef ik dit boek en heb ik me vijf jaar lang de gevangene gevoeld van alle informatie die ik verzamelde en ordende om dit boek te schrijven? Maar ik was een enthousiaste gevangene, die tot het laatste moment al die informatie en de verbanden die ik ging zien, ongelooflijk boeiend vond.

Dit boek is geboren uit nieuwsgierigheid.

Nieuwsgierigheid voortkomend uit mijn journalistieke wortels.

Nieuwsgierigheid gegroeid door de verhalen die Rentia mij begon te vertellen toen ik haar in 1989 leerde kennen.

Twintig jaar heb ik naar de verhalen van Rentia geluisterd. Bij het aanhoren van wat Rentia in Kenia beleefde en zag, kwam bij mij altijd de opmerking terug: "Er gebeurt daar veel meer dan jij vertelt".

Die opmerking had twee vragen als basis: 'Hoe is het mogelijk dat die cultuur jou tolereert terwijl je hun belangrijkste traditie, die van de weduwenvererving, ondermijnt?' 'En waarom word je het land niet uitgezet?'

Eenmaal in Kenia, voor het eerst in 2007, ging ik Rentia's verhalen beter begrijpen.

Maar mijn vragen vermenigvuldigden zich. Mijn nieuwsgierigheid en het verlangen om antwoord te vinden op alle vragen die bij mij opkwamen, werden de bronnen van mijn energie om het onderzoek te beginnen.

Al werkend kwamen er naast mijn nieuwsgierigheid andere energieën bij. Een ervan kwam voort uit de ontmoeting met de weduwen, die het project gestalte gaven. Met name hun persoonlijke verhalen.

Dit onderzoek gaf mij tenslotte ook de energie om het hele ontwikkelingshulpverhaal waarmee mijn generatie al vanaf de jaren zestig bezig is, mee belast is ook -, op een andere manier te gaan zien.

Hoe zie ik dat nu? Dat heb ik opgeschreven in 'Weerbarstig erfgoed'.

De titel *weerbarstig erfgoed* slaat niet alleen op de geërfde weduwen, maar ook op ónze erfenis, als Nederlanders, van het kolonialisme en de ontwikkelingshulp. Ontwikkelingshulp: een belangrijk thema in de komende verkiezingen.

Met de ondertitel van mijn boek *globalisering in zakformaat*, hoop ik dat mijn boek mag bijdragen aan de discussie onder burgers over de erfenissen van kolonialisme en ontwikkelingshulp en wat deze betekenen voor de onderlinge menselijke verhoudingen wereldwijd. Want de noodzaak van ontwikkelingswerk ligt niet in de armoede van het moment, maar in de cultuur en de geschiedenis van mensen in de zogenaamde 'derdewereldlanden' en in die van - onder andere - ons eigen continent.

Aan het begin van mijn lezing heb ik u beloofd te zullen terugkomen op de onderwerpen kolonialisme, ontwikkelingshulp en de toekomst van het project.

Ik ga u nu enkele korte fragmenten voorlezen uit mijn boek, die 'iets' laten zien hoe ik na het schrijven van mijn boek daarover verder zou willen denken en spreken met mensen die op mijn boek reageren.

Leefomstandigheden Luo weduwen (2012)

Sieth Delhaas

Rotary - Kampen, 13 december 2012

Inleiding

Op 26 augustus van dit jaar werd ik geïnterviewd door radio Oost voor het programma 'Hoogtij'. Op zondagochtend 8 uur. Drie uur later kreeg ik een mail van uw voorzitter mevrouw Mandersloot die schreef dat ze geboeid geluisterd had. Ze nodigde me uit om vandaag iets te komen vertellen over mijn boek 'Weerbarstig erfgoed' met als ondertitel 'Globalisering in zakformaat'.

Later vertelde ze dat ze jaarlijks rond 10 december, de datum die bekend staat als de dag van de Verklaring van de Universele Rechten van de Mens, probeert een spreker te vinden voor uw Rotary bijeenkomst die aan dit onderwerp aandacht wil besteden.

Nu gaat mijn boek niet rechtstreeks over de rechten van de mens. Maar het heeft er wel veel mee te maken. Mevrouw Mandersloot vertelde ook nog dat u als leden van de Rotary graag discussieert. Ik heb daarom een verdeling gemaakt voor de drie kwartier die mij zijn toegemeten:

- Ik vertel iets over mijn boek.
- Ik betrek de mensenrechten erbij aan de hand van een citaat uit de Mensenrechtenlezing van de filosoof Hans Achterhuis, die hij deze week hield op de Radboud Universiteit in Nijmegen.

De tweede helft van die drie kwartier nodig ik u uit om mij vragen te stellen over wat u heb gehoord of er tegenin wilt brengen.

Achtergrond

Ik begin met u een klein fragment voor te lezen uit mijn interview in 2007 met Beatrice Adhiambo, één van de weduwen die sinds 1996 bij het project is. Dan bent u gelijk in de sfeer van het project (p. 14 vanaf 'Mijn man stierf...' tot p 15 'verkoelde handen.').

Ik heb u een kopie gegeven van de tekst die op de achterflap van mijn boek staat over de inhoud. De aanleiding tot het schrijven van dit boek zijn de leefomstandigheden van vrouwen van het Luo volk.

In Kenia worden vrouwen die weduwen worden, jong en ook oud, volgens een eeuwenoude traditie vererfd aan een zwager, of, als die er niet is, aan een ander mannelijk familielid. Dat is geen vriendelijke sociale maatregel, zoals westerlingen geneigd zijn te denken. Nee, het is een keiharde economische maatregel. Deze komt voort uit het harde bestaan van een nomadenvolk, dat eeuwen geleden zich op deze manier begon te organiseren. Het was en is een van de overlevingsstrategieën in een keiharde strijd van de Luo voor het eigen voortbestaan.

Het gaat zo: de familie die een huwbare dochter heeft - en de leeftijd ligt voor onze begrippen zeer laag, ruilt deze tegen vee van de familie van de man die met hun dochter wil trouwen. De schoonfamilie verwerft zich via de vruchtbaarheid van de vrouw nageslacht en tegelijkertijd een werkkracht. De familie van de uitgehuwelijkte dochter ontvangt vee. Dit ten eerste het kapitaal voor die familie om van te leven én het vormt en nieuw ruilmiddel als één van de eigen zoons oud genoeg is om een vrouw trouwen. De vrouwen in deze ruileconomie hebben geen stem in deze ruil.

Om aan meer vee te komen dat als ruilmiddel kan dienen voor de zoons, moesten er dus zoveel mogelijk dochters geboren worden. Wat vergroot de kans op dochters? Polygamie. Waren jongens niet belangrijk? Jawel. Je moet voor hen wel vee inleveren als ze willen trouwen, maar zij kunnen op hun beurt weer kinderen verwekken. En om zoveel mogelijk kinderen te kunnen verwekken, kozen de Luo dus voor polygamie, veel vrouwendom. Want zoveel mogelijk vee hing onverbrekkelijk samen met de garantie op meer nageslacht en omgekeerd. Dit systeem garandeerde en garandeert nog steeds het voortbestaan van het volk, de clan, de familie. Voor de Luo bestond er geen landbouw, geld was tot de komst van de Britten onbekend. Een ander ruilmiddel om aan voedsel te komen waren vissen die op de zwerftochten van de Luo gevangen werden. Dit is in het kort de leefwijze van het Luo volk door de eeuwen heen.

Kolonisering

Oost-Afrika, waarvan Kenia een onderdeel is, is tot het eind van de 19^e eeuw praktisch onbetreden door Europeanen. In 1895 komen de Britten naar dit gebied om het te koloniseren. Dit was tien jaar tevoren besloten op een vergadering in Berlijn over de verdeling van het continent Afrika tussen diverse Europese volken. Europa, begonnen met industrialisering, zocht uitbreiding van zijn afzetgebied en had uitbreiding nodig van haar gebied voor landbouw en veeteelt. In mijn boek heb ik een kaartje uit 1914 opgenomen dat laat zien welk Europees land welk deel van Afrika kreeg toegewezen. Het is een onthutsend kaartje.

Het Luo volk, een nomadenvolk dat eeuwenlang vanuit Noord Afrika met zijn vee zuidwaarts was getrokken, werd door de Britten gedwongen zich te vestigen. Een genadeloze ingreep in een eeuwenlange economie niet alleen, maar ook in de tradities van een volk waar onder hun hele bestaan was geregeld en verzekerd. Daar, bij die dwang tot vestiging, ruim een eeuw geleden, begon de economische, religieuze en morele vernietiging van dit volk. Dus aan het begin van de twintigste eeuw.

Niet alleen van het Luo volk maar van alle volken die op deze manier werden gekoloniseerd. Binnen Kenia leven ongeveer veertig van deze verschillende volken. Let u straks, in februari, maar eens op de nieuwsberichten over de presidentsverkiezingen in Kenia wat de dwang van de Britten te weeg heeft gebracht. Wij zijn gewend die volken 'stammen' te noemen. De ontwikkelde Afrikanen zien dat woord als een denigrerende benaming. Deze gaat voorbij aan hun eigen, hoogstaande organisatie op alle levensterreinen, zoals wij die in Nederland ook gewend zijn.

Kerstening

In de voetstappen van de Britten kwamen de missionarissen en zendelingen van allerlei kerkelijke signatuur. Zij probeerden de volken te kerstenen, onder ander door middel van onderwijs.

Toen in de jaren tachtig van de twintigste eeuw de dodelijke ziekte aids/hiv de kop opstak werden de gevolgen daarvan allereerst ontkend door het nog altijd wijdverbreide bijgeloof onder de Afrikanen. Vrouwen met name kregen de schuld van de verspreiding van de onbekende ziekte. Maar polygamie en het promiscue gedrag van de mannen - dat wil zeggen dat zij naast hun vrouwen op hun erf ook andere liefjes elders hadden -, zorgden er voor dat de ziekte lang werd ontkend. Ook nu in veel gevallen nog. Ook de overheid ontkende de ziekte.

De leeftijd van de Luo weduwen werd steeds lager. Meisjes van 16 en 17 jaar zijn geen uitzondering. Uit angst voor aids begonnen aan het eind van de jaren tachtig steeds meer vrouwen te weigeren zich te laten vererven. Zij wisten dat dit de garantie was voor een spoedige dood. Gevolg van die weigering was dat zij met hun kinderen van het erf van de schoonfamilie werden gejaagd. Terug naar hun ouders konden zij niet, want dan moesten de ouders de bruidsschat, het geruilde vee, teruggeven aan de schoonfamilie. De kerken konden de vrouwen niet helpen omdat de priesters zelf geen geld hebben.

Het weduwenproject

Daar, in 1988 komt Rentia Krijnen-Hendriks in beeld. Zelf weduwe geworden op haar 38e als gevolg van zelfdoding van haar echtgenoot. Dan nog een doodzonde binnen de katholieke kerk. Ze is West Brabantse boerendochter, heeft een opleiding gehad tot landbouwhuishoudkundig lerares. Blijft ondanks haar drie kinderen les geven op scholen. Als haar man in 1981 overlijdt stort ze in. Met de kerkelijke veroordeling van suïcide kan ze niet uit de voeten. Oud-studiegenoten van haar man - die voor zijn huwelijk de priesteropleiding had gevolgd -, adviseren haar een moderne theologische opleiding te gaan doen om daar een oplossing te vinden voor haar vragen die niemand wilde beantwoorden. Over suïcide werd niet gesproken. Die man was in de hel. Met die opleiding krijgt ze inzicht in theologie en maatschappij.

Een Nederlandse missionaris, zwager van haar overleden man, die al sinds 1956 onder de Luo in Kenia werkt, is in 1988 op haar afstudeerfeest en verbaast zich dat een weduwe geld en ruimte heeft om theologie te studeren. Hij vertelt over de Luo weduwen. Over de vererving. Rentia vraagt na enig nadenken: "Zijn daar ook vrouwen die dat niet meer willen". De priester weet dat niet. Twee vrouwen uit zijn parochie weten dat wel, blijkt na zijn terugkeer. Rentia besluit jaarlijks fl. 1.000 te geven zodat weduwen een eigen bedrijfje kunnen beginnen. Hoe ze dat doet en hoe dat zich ontwikkelt, leest u, als u wilt in mijn boek. Daar is nu geen tijd voor. Toen, in 1988 bleken er 5 vrouwen te zijn in die parochie die weigerden zich te laten vererven. Ze leefden op de markt, op straat. En de meesten weduwen kiezen voor prostitutie om zichzelf en hun kinderen overeind te houden. Nu in 2012 - volgend jaar bestaat het weduwenproject 25 jaar -, zijn er 1600 weduwen met hun duizenden kinderen die economisch zelfstandig zijn en hun eigen inkomsten verdienen. Zij hebben hun

slavenbestaan achter zich verlaten, worden niet meer verkracht door hun zwagers en hebben zich door de jaren heen een eerbare plaats, op het niveau van een mondige burgeres, verworven. En nog komen er dorpen bij, want het gebied waar de Luo wonen is uitgebreid, naar het achterland. Aan de oostelijke oever van het Victoriameer. Ruim 400 kilometer verwijderd van de hoofdstad Nairobi.

Ontwikkelingspolitiek

Nu vraagt u zich af: waarom schreef ze dit boek?

Ik heb twintig jaar van een afstand de verhalen van Rentia gehoord over het project. Ik had haar via ons werk leren kennen. Zij werkte aan de emancipatie van boerinnen in Brabant. Ik gaf als theologe en cultuurwetenschapper via emancipatie en feministische theologie cursussen aan vrouwen. In die tijd, de jaren

zeventig en tachtig waren de toen oudere vrouwen opgegroeid en geschoold in onze 'traditie' - ook wij hebben onze tradities - van de tweederangspositie van de vrouw. In maatschappij en kerken. Geen eigen baan, economisch afhankelijk van de man. Zo was dit tot ver in de jaren tachtig in Nederland; het gezinsmodel onder het kostwinnersbeginsel dat pas in de jaren negentig, nog geen vijftien jaar geleden werd opgeheven.

Waarom schreef ik het boek? Ik hoorde Rentia's verhalen. De ontwikkeling van het project, de groei van het aantal donateurs in Nederland, de toename van het aantal weduwen, de groei van één dorp waar het project startte in 1988 naar twaalf dorpen met nog eens ruim zestig sub-dorpen. Ik begon me af te vragen: waarom word Rentia het land niet uitgegooid? Waarom krijg zij niet met geweld te maken, terwijl ze hun belangrijkste traditie ondermijnt?

Ik hoorde ook de vragen van de grote ontwikkelingsorganisaties zoals NCDO, HIVOS, Cordaid en nog heel wat andere. Allemaal ontwikkelingsorganisaties die overeenkomstig de 'zuilen' in onze maatschappij gesponsord werden - vorig jaar is dat door de overheid drastisch verlaagd - met geld van de overheid. Deze organisaties waren de handen en voeten van de overheid die de 1% ontwikkelingsgelden her en der besteedden. En welke vragen stelden NCDO, HIVOS en al die anderen aan Rentia als ze haar in Nederland of in Kenia bezochten? Hoe doe jij dat toch? Wat kon Rentia wel wat zij niet konden? Wat hen niet lukte?

Antwoorden op die vragen heb ik in vierenhalf jaar onderzoek en schrijven gevonden.

Toen ik na anderhalf jaar lezen, interviewen, luisteren, ook in Kenia - zonder subsidie van wie dan ook - begon te schrijven, moesten er eerst tien hoofdstukken over de voorgeschiedenissen van het Luo volk worden geschreven. Wie waren zij? Over de kolonisering van het land. Wie waren die Europeanen die zich vestigden in Kenia? Wat deed het met de mensen, de Kenianen dat ze hun eigen leven achter zich moesten laten en 'geld' moesten gaan verdienen omdat de Britten belasting van hen wilden hebben?

Ik kwam tijdens mijn onderzoek de strijd van de Keniaanse bevrijdingsbeweging de Mau Mau tegen uit de jaren vijftig, waarmee de Engelsen nu, wat hun geweten betreft, nog niet klaar zijn. Ik kwam de vernietiging van al die Afrikaanse culturen, de organisatie van hun maatschappij, sociale en religieuze rituelen tegen. Ik vroeg me af wat het kolonialisme, onze

ontwikkelingshulp, onze industriële expansie met de moraal niet alleen, maar ook met de culturele en spirituele erfenis van deze volken heeft gedaan en nog doet? Afrika werd een continent dat tijdens en na de kolonisatie op alle terreinen armer werd dan het daarvoor ooit is geweest.

Nu leven we onder de dictatuur van de globalisering. Deelt Afrika daar in mee? Natuurlijk. Niemand ontkomt eraan. Globalisering op wiens voorwaarden? Is dit een nieuwe vorm van kolonisering?

De uitgever schreef op de achterflap van mijn boek: Sieth Delhaas pleit voor een rechtvaardiger interpretatie van het begrip globalisering dan de veelal kapitalistische invulling die het meestal krijgt. Een globalisering die stoelt op humaniteit en solidariteit, waarin mensen op wereldwijd niveau elkaars bestaan en ontwikkeling aantrekken.”

Omdat het Westen niets van de wereld begrijpt

Met de woorden humaniteit en solidariteit kom ik bij de Mensenrechten. Wat zijn ze nog jong! Pas in de jaren zeventig, veertig jaar geleden nog maar, kwamen ze langzaam in beeld. Vooral een organisatie als Amnesty International heeft er vorm aan gegeven.

Wij, westerlingen, ik heb daar zelf ook bij gehoord, dachten met politiek ‘geweld’ aan de onderhandelingstafel die mensenrechten wereldwijd aan iedereen op te kunnen leggen. Had dat iets met Mensenrechten te maken? De filosoof Hans Achterhuis heeft dezer dagen een indrukwekkende lezing gehouden over Mensenrechten. Hij citeert daarin iemand, die zich veel met mensenrechten op internationaal niveau heeft beziggehouden. Als u het wilt nalezen: U kunt de lezing in zijn geheel vinden op de website van de Radboud Universiteit in Nijmegen. Deze mijnheer Stewart, die hij noemt, neemt, als het om Mensenrechten gaat, de westerse interventies in zowel Irak als Afghanistan als voorbeeld. Hij velt een vernietigend oordeel. Waarom?

Hij zegt dat deze interventies werden gelegitimeerd met een beroep op de Mensenrechten. Beide interventies mislukten. Waarom? Volgens hem niet zozeer omdat er strategische of tactische fouten werden gemaakt, maar omdat het Westen niets van de wereld begrijpt. Stewart ontmoette in Irak en Afghanistan ‘slimme en idealistische westerlingen, die vervuld waren van abstracte idealen over democratie en mensenrechten. Maar ze wisten niets van de taal, de cultuur en de geschiedenis van het land dat ze geacht werden te verheffen ... Stewart zegt: “Ons”, en daarmee bedoelt hij de westerlingen, waartoe hij zelf ook behoort, “ons grootste probleem is de kloof tussen principes en werkelijkheid.” Stewart ontkent niet dat mensenrechten universele waarden zijn, waarvoor mensen zich met recht kunnen inzetten. Maar de manier waarop je ze moet proberen te realiseren is *niet* universeel: ‘Die is’, zegt hij, “afhankelijk van de plaatselijke cultuur en geschiedenis. En juist daarin is de internationale gemeenschap helemaal niet geïnteresseerd. Ze werken met

universele blauwdrukken. In de plannen voor Afghanistan zou je net zo goed Botswana kunnen invullen. Die manier van werken is een valse vorm van universalisme.”

In dit verband wil ik een stukje voorlezen van een Afrikaanse historicus, zelf lid van het Luo volk, die zijn hele leven is bezig geweest, hij is nu 83 jaar, om de geschiedenis en de cultuur van het Luo volk op papier te zetten. U weet nog wel, toen de Britten in 1895 kwamen, hadden de Luo nog geen geschreven taal. Alle geschiedenis die bestond werd verteld van vader op zoon.

Deze professor Bethwell A. Ogot zegt over de waarden van zijn eigen volk:

‘Alle sociale instituties in Afrika, zoals de familie, de clan, verwantschap en religie, hebben hun eigen tradities die de idealen en de waarden van de cultuur tot uitdrukking brengen.

Vanuit dit standpunt gezien kan dus een geschiedenis over prekoloniaal Afrika, waarin de levende orale tradities van al die verschillende inheemse gemeenschappen ontbreken, niet als een geschiedenis worden beschouwd.

Als de orale verhalen niet worden meegenomen in het geheel van de geschiedenis, of worden ontkend, dan lukt het nooit de sociale instituties van een volk te begrijpen.’ (p. 75).

Dit is wat Stewart, die ik citeerde, bedoelt: de manier waarop je mensenrechten moet proberen te realiseren is niet universeel. Die is afhankelijk van de plaatselijke cultuur en geschiedenis. En... juist daarin is de internationale gemeenschap helemaal niet geïnteresseerd. Ik kan wat Stewart zegt helemaal onderschrijven. Mijn bewondering voor het weduwenproject is in de jaren gegroeid. Waarom? Omdat aan dit project ten grondslag ligt de vraag van Rentia in 1988 aan de missionaris: “Zijn daar ook vrouwen die die vererving die meer willen?” De mensenrechten, of liever de vrouwenrechten die zij deze mensen gunt, kunnen pas gerealiseerd worden als ze rekening houden met de cultuur van de vrouwen om wie het gaat. Zij wil ze geld geven om eigen bedrijfjes te beginnen. Welke bedrijfjes? Dat mogen ze zelf bedenken. Als het plan maar goed is opgezet. Als ze verantwoording af willen leggen. Als de donateurs maar weten dat hun geld wordt besteed voor het doel waarvoor ze het gaven. De vrouwen moeten het geld terugbetalen. Niet aan Rentia, maar het gaat in een pot, tegenwoordig op een eigen bankrekening, waarmee andere weduwen weer aan de slag kunnen.

Dit systeem werkt na 25 jaar nog. Intussen besturen de vrouwen in al die 12 dorpen en 67 subdorpen hun eigen organisatie. Ze hebben boekhouden geleerd. Met geld uit Nederland hebben ze managementcursussen gevolgd en leiderschapscursussen. Hun kinderen gaan naar school en intussen draait er sinds 2003 ook een guesthouse waar zo’n 20 mensen kunnen overnachten en waar 21 weduwen hun eigen inkomens verdienen.

En de donors?

Dat zijn hoofdzakelijk Nederlandse particulieren. Daar komen er alleen van bij. ‘Als er iemand afvalt’, vertelt Rentia, ‘dan is het meestal door overlijden.’

Toekomst

Voordat ik eindig wil ik u nog een stuk uit mijn boek voorlezen dat een antwoord probeert te geven op een van mijn vragen waarmee ik mijn boek begon: Waarom wordt Rentia door de Luo getolereerd, terwijl ze hun belangrijkste traditie ondergraaft?

Ik denk daarop een antwoord te hebben gevonden. Een antwoord dat laat zien dat als je als niet-Afrikaan, als niet-Luo, als westerling tussen deze mensen respect toont voor hun cultuur, dat er dan een wederzijdse en gelijkwaardige relatie groeit waarbinnen Mensenrechten kunnen gedijen.

‘Het boek ‘African Cultural Domains vertelt over overgangsrituelen, die de mensen helpen hun plaats in de gemeenschap in te nemen samenhangend met een bepaalde fase in hun leven. Maar het vertelt ook over rituelen die te maken hebben met activiteiten die behoren bij interesses of vaardigheden van een groep, of bij opvattingen over de eigen cultuur als het gaat om werk en vrije tijd. Ook gaat het over rituelen die behoren bij gebeurtenissen die van buitenaf het leven kunnen beïnvloeden, zoals bij het sterven van iemand. (...)

Het geven van een naam aan een baby is een uiterst belangrijk moment in de Luo gemeenschap. Want met iedere baby wordt ook de gemeenschap nieuw leven ingeblazen. Door dit ritueel neemt de gemeenschap de verantwoordelijkheid op zich om het kind de identiteit te geven die het zijn hele leven zal behouden.(...)

Degene die vernoemd wordt moet een goed persoon zijn en men hoopt dat de boreling op die persoon zou gaan lijken.

(...) Het weduwenproject speelt ook een rol in de traditie van de naamgeving. Op een bijzondere manier. Alleen al in het dorp Awasi zijn in de afgelopen jaren veertig meisjes naar Rentia vernoemd, Ik denk dat het antwoord op mijn vraag waarom Rentia door de Luo wordt getolereerd terwijl ze hun belangrijkste traditie ondergraaft in deze naamgevingen ligt.(...)

Op het eerste gezicht is Rentia een heldin voor de ouders, voor de moeders, die haar vernoemen. Maar belangrijker is dat ze door haar jarenlange werk voor en met de weduwen betrouwbaar is gebleken. In een gemeenschap die door allerlei desastreuze invloeden haar verbanden verliest heeft Rentia zich een stabiele factor getoond. Er wordt door haar initiatief gebouwd aan een nieuwe gemeenschap voor en door weduwen om elkaar en hun kinderen een kans op een eigen toekomst te geven.

Ik vermoed dat de ouders met de vernoeming van Rentia uitdrukking willen geven aan deze hoop.(pp 278-282)